УДК 821.113.6-31.09:82.085.2
DOI https://doi.org/10.24919/2308-4863/83-2-33

Людмила ОСТАПОВА,
orcid.org/0009-0001-3058-6757
викладачка кафедри філології
Закладу вищої освіти «Університет Короля Данила»
(Івано-Франківськ, Україна) liudmyla.v.ostapova@ukd.edu.ua

ХУДОЖНІ ЗАСОБИ КОМІЧНОГО ТА ТРАГІЧНОГО В РОМАНІ ФРЕДЕРІКА БАКМАНА «ЧОЛОВІК НА ІМ'Я УВЕ»: ДОСЛІДЖЕННЯ ЖАНРОВОЇ СПЕЦИФІКИ

У статті досліджено співвідношення комічного та трагічного в романі сучасного шведського письменника Фредеріка Бакмана «Чоловік на ім'я Уве» з метою визначення жанрової специфіки твору. Аналізуються засоби творення комічного ефекту, зокрема іронія, гіпербола, гротеск та їхня роль у розкритті характеру головного героя. Розглядаються трагічні аспекти роману, пов'язані з втратою, самотністю, відчуженням та боротьбою з бюрократичною системою.

Дослідження показує, що комічне та трагічне в романі Ф. Бакмана нерозривно пов'язані та взаємодоповнюють одне одного, що створює складну та багатогранну картину людського існування. Комічні ситуації та діалоги часто виникають на тлі трагічних обставин, створюючи ефект трагікомедії. Іронія та гротеск дозволяють автору зобразити складність людського існування, де радість та горе, сміх та сльози переплітаються між собою. Гіперболізація рис характеру головного героя твору Уве, його буркотливості та педантизму, створює комічний ефект, але водночас підкреслює його самотність та вразливість.

Трагічна лінія роману, пов'язана зі смертю дружини Уве та його відчуттям втрати сенсу життя, пом'якшується гумором та іронією. Спроби Уве покінчити життя самогубством, хоч і є проявом глибокої трагедії, зображені автором з елементами комізму, що дозволяє читачеві не втрачати оптимізму.

Стаття доводить, що твір Ф. Бакмана «Чоловік на ім'я Уве» є прикладом трагікомічного роману, де комічне та трагічне існують у діалектичній єдності. Поєднання цих двох начал дозволяє автору створити глибокий та емоційно насичений твір, який змушує читача сміятися та плакати, співчувати героям та задумуватися над важливими життєвими питаннями. Дослідження жанрової специфіки роману сприяє глибшому розумінню творчості Фредеріка Бакмана та його внеску в сучасний літературний процес.

Ключові слова: *комічне, трагічне, жанр, іронія, гіпербола, гротеск.*

Liudmyla OSTAPOVA,
orcid.org/0009-0001-3058-6757
Lecturer at the Philology Department
King Danylo University
(Ivano-Frankivsk, Ukraine) liudmyla.v.ostapova@ukd.edu.ua

THE ARTISTIC MEANS OF THE COMIC AND THE TRAGIC ELEMENTS IN FREDERICK BACKMAN'S NOVEL "A MAN CALLED OVE": A STUDY OF GENRE FEATURES

The article examines the correlation between comic and tragedy in the novel by a modern Swedish writer Frederick Bachmann «A Man Called Ove» in order to determine the genre specificity of the work. The means of creating a comic effect, in particular irony, hyperbole, grotesque and their role in revealing the character of the protagonist are analyzed. The tragic aspects of the novel related to loss, loneliness, alienation, and the struggle against the bureaucratic system are considered.

The study shows that comic and tragedy in F. Bachmann's novel are inextricably linked and complement each other. Comic situations and dialogues often occur against the background of tragic circumstances, creating the effect of tragicomedy. Irony and grotesque allow the author to depict the complexity of human existence, where joy and grief, laughter and tears are intertwined. The hyperbolisation of the protagonist Uwe's character traits, his grumpiness and pedantry, creates a comic effect, but at the same time emphasizes his loneliness and vulnerability.

The tragic line of the novel, connected with the death of Uwe's wife and his sense of loss of the meaning of life, is softened by humor and irony. Uwe's attempts to commit suicide, although a manifestation of a deep tragedy, are depicted with elements of comedy, which allows the reader to remain optimistic.

The article proves that F. Bachmann's novel «A Man Called Ove» is an example of a tragicomic novel, where the comic and the tragic exist in a dialectical unity. The combination of these two principles allows the author to create a deep

and emotionally rich work that makes the reader laugh and cry, sympathize with the characters, and reflect on important life issues. The study of the novel's genre specificity contributes to a deeper understanding of Frederick Bachmann's work and his contribution to modern literature.

Key words: *comic, tragic, genre, irony, hyperbole, grotesque.*

Постановка проблеми. Сучасний шведський письменник Фредерік Бакман уже встиг завоювати серця читачів усього світу, зокрема й в Україні. Його романи «Ведмеже місто», «Ми проти вас», «Переможці», «Тривожні люди», «Моя бабуся просить їй вибачити», «Брітт-Марі була тут», «Що мій син має знати про світ» та його дебютний роман «Чоловік на ім'я Уве» підкорили українського читача тим, що у своїх творах автор торкається важливих та універсальних тем, таких як любов, втрата, самотність, старість, смерть, пошук сенсу життя, стосунки між людьми різних поколінь. Ці теми є зрозумілими та близькими читачам у всьому світі, зокрема й в Україні, де суспільство також переживає складні часи та стикається з подібними викликами.

Його твори досліджують складність людської натури, показуючи, що за зовнішньою грубістю та неприязню може ховатися добра та чуйна душа. Цей аспект є особливо важливим у контексті сучасного світу, де часто панує відчуження та непорозуміння. Найближчим часом багатогранні тексти Бакмана, його впізнавана манера письма з глибоким психологічним підтекстом привернуть увагу українських критиків, літературознавців, дослідників.

Аналіз досліджень. Наразі наукових розвідок по творах Бакмана в українському літературознавстві немає, окрім статті Мирослави Іванишин (Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка) «Соціальний вимір образу літньої людини в романах Ф. Бакмана в аксіології сьогодення» у збірнику наукових праць «Актуальні питання гуманітарних наук» (Іванишин, 2024: 136–141). Щодо художніх категорій комічного та трагічного, то до цієї теми зверталися такі науковці, як: Семків Р., Самохіна О., Монастирська Х., Кузьмич О., Медведчук О. та ін. У цьому дослідженні ми звернемо увагу на дебютний роман Ф. Бакмана «Чоловік на ім'я Уве», а саме на органічне поєднання художніх засобів комічного та трагічного у творі.

Метою цієї статті є дослідження жанрової специфіки роману Ф. Бакмана «Чоловік на ім'я Уве», аналіз засобів створення комічного та трагічного ефектів, а також розкриття їхньої ролі у формуванні емоційного впливу твору на читача.

Виклад основного матеріалу. Побутує думка, що дебютні книги будь-якого автора не варто брати близько до уваги: письменницький стрижень ще не сформувався, стиль та манера ще не визріли, а, якщо це ще й молодий за віком письменник, то й життєвого досвіду особливо у нього немає, щоб ділитися своїми думками з навколишніми. Але те, що сталося зі шведським письменником Ф. Бакманом та з його першим романом «Чоловік на ім'я Уве», стало винятком із правил. Його книга у рейтингу New York Times одразу посіла чільне місце у списку бестселерів. Вражає той факт, що перед таким успіхом Фредерік Бакман замість того, щоб відвідувати курси письменницької майстерності був звичайним водієм-далекобійником. Молодий автор довів, що при великому бажанні та наявності цікавого задуму стереотипи можна «зламати». Але все ж до творів письменників-початківців варто придивлятися ретельніше, ніж це роблять сучасні критики та читачі, адже такі автори більш детально працюють над сюжетом, формою твору, над персонажами, іноді роками «витримують» свої твори, удосконалюючи зміст, аніж деякі титуловані знані письменники, що видають по роману на рік.

«Феномен успіху масової літератури в сучасній літературознавчій думці, – зазначає у своєму дослідженні Мирослава Іванишин, – часто пояснюється тим, що такі тексти конструюються на затребуваних темах, актуальних дискурсах. Бакман у цьому плані досить успішно користується для плетіння оповіді гендерними, феміністичними, екологічними темами, увагою до людей похилого віку, ейджизму, темою «інакших» людей, булінгу, насиллю, проблемами мультикультурного суспільства, посттравматичних розладів, проблем адаптації до нових умов людей похилого віку та й загалом вразливих категорій людей. Такі тренди суспільно важливих і обговорюваних тем майстерно вплітаються в оповідь на сторінках творів Ф. Бакмана, образи стають виразними і яскравими, фабула такою, що захоплює, – усі ці фактори, разом із суголосними до часу темами, сприяють читацькому успіху його романам» (Іванишин, 2024: 137).

Роман Фредеріка Бакмана «Чоловік на ім'я Уве» здобув широку популярність завдяки своєму проникливому та водночас гумористичному зображенню життя літнього чоловіка. Поєднання комічних форм та трагізму надає роману особливої глибини та емоційної сили. Комічні ситуації

розряджають напругу, викликану трагічними подіями, та дозволяють читачеві краще зрозуміти внутрішній світ героя. Водночас, трагічні елементи запобігають перетворенню роману на легковажну комедію та змушують задуматися над серйозними проблемами людського існування.

Уве – це чоловік, якому близько 60 років, і який справляє враження сварливого та непривітного буркотуна. Він нещодавно втратив свою дружину Соню, яку дуже кохав, і це стало для нього важким ударом. Він людина суворих правил та порядку, дотримується чіткого розпорядку дня і не терпить, коли щось йде не за планом. Він дуже уважний до деталей і завжди слідкує за тим, щоб все було на своїх місцях. Уве часто бурчить і висловлює своє невдоволення оточуючими. Він не любить людей, які, на його думку, порушують порядок або роблять щось неправильно: «Ідіот, – подумав Уве того дня, як думає і тепер, через стільки років. Як і щодня впродовж цього часу, власне. – Про що в біса можна розмовляти з людиною, яка купує «БМВ»? – завжди питав Уве дружину, коли вона цікавилась, чому чоловік перестав спілкуватися зі своїм другом. На що Соня завжди закочувала очі й буркотіла: – Ти безнадійний!» (Бакман, 2024: 95).

Його різкість та прямолінійність часто відштовхують від нього інших. Незважаючи на свою сварливість, Уве – добра та справедлива людина. Він завжди готовий допомогти тим, хто цього потребує, навіть якщо спочатку висловлює своє невдоволення. Його почуття справедливості та бажання допомогти роблять світ кращим.

За зовнішньою грубістю Уве ховається самотня та вразлива душа. Втрата дружини стала для нього великою трагедією, і він відчуває себе покинутим та непотрібним. Упродовж роману ми бачимо, як Уве поступово змінюється під впливом нових знайомств та подій. Він вчиться знову відкриватися людям та знаходити радість у житті.

Комізм у романі «Чоловік на ім'я Уве» ґрунтується на кількох ключових прийомах: іронії, гіперболізації та гротеску.

Іронія є одним з ключових художніх засобів, які Ф. Бакман використовує у романі «Чоловік на ім'я Уве», щоб створити комічний ефект, пом'якшити трагічні моменти та глибше розкрити характер головного героя. Іронія пронизує весь текст, проявляючись у різних формах. Наприклад, ситуаційна іронія (контраст між очікуванням та реальністю), коли Уве, який прагне спокою та самотності після смерті дружини, постійно опиняється у ситуаціях, що вимагають його втручання та допомоги. Його спроби ізолюватися від світу незмінно призводять до зворотного результату – він стає частиною життя своїх сусідів. Наприклад, його постійні сварки з новими сусідами через «неправильну» парковку зрештою переростають у міцну дружбу: «Святий Боже. Безрукий інвалід із катарактою провів би цей причеп заднім ходом акуратніше, ніж ти, – бурчить Уве, сідаючи в машину» (Бакман, 2024: 28).

Уве часто використовує саркастичні зауваження та гумористичні коментарі, щоб висловити своє невдоволення оточуючими. Його мова сповнена іронічних висловлювань, які створюють комічний ефект. Наприклад, його постійні коментарі щодо «ідіотів», «недоумків», «придурків», які не вміють паркуватися або користуватися технікою, є прикладом вербальної іронії: «Ти, тупий виродку! – репетує Уве прямо в пику цьому голомозому молодику з татуйованою горлянкою, бризкаючи слиною на їхні сидіння. Татуйована Горлянка не встигає відповісти, але Уве й не чекає. Натомість хапає молодика за комір і сіпає його з такою силою, що його тіло незграбно випадає з машини» (Бакман, 2024: 251–252); «Ти що, читати не вмієш, чортів ідіот? – репетує він. Заборонено їздити на автотранспорті! – повторює Уве, вказуючи пальцем на знак, де це написано. Стиснувши кулаки, він наближається до авто» (Бакман, 2024: 112).

Хоча й рідше, але Уве також здатний на самоіронію, що свідчить про його здатність критично оцінювати себе. Це проявляється в його внутрішніх монологах, де він іноді висміює власні звички та поведінку: «Він оглядається через плече на парковку. Ясна річ, не тому, що переживає за того клятого кота. Звісно, Уве сподівається, що з ним таки все гаразд, бо інакше йому перепаде на горіхи від дружини, в цьому немає жодних сумнівів. Тож він просто не хоче, щоб йому перепало через якогось чортового кота. Та й усе» (Бакман, 2024: 115).

Уве справляє враження сварливого та непривітного буркотуна, але насправді він є доброю та чуйною людиною, здатною на глибокі почуття. Цей контраст між зовнішністю та внутрішнім світом є ключовим елементом іронії характеру. Уве часто діє всупереч своїм же словам та переконанням. Наприклад, він постійно скаржиться на своїх сусідів, але водночас завжди готовий їм допомогти: «Уве відвертається, уникаючи погляду сусідки Аніти. Тоді розвертається і рушає, а слова мимоволі злітають з його вуст: – Я сказав, що якщо в тебе знову будуть проблеми з тими чортовими батареями, можеш приходити і дзвонити мені у двері. Ми з котом будемо вдома» (Бакман, 2024: 237).

Уве намагається вчинити самогубство, щоб возз'єднатися зі своєю померлою дружиною, але

кожна його спроба переривається через втручання сусідів, які потребують його допомоги. Ця ситуація містить елемент трагічної іронії, оскільки його прагнення до смерті парадоксальним чином повертає його до життя.

Іронія робить роман легким та гумористичним, незважаючи на серйозні теми, які в ньому порушуються, допомагає читачеві пережити важкі емоційні моменти, пов'язані зі смертю та втратою, дозволяє побачити складність та багатогранність характеру Уве.

Серед засобів комічного у творі чітко помітно, що автор удається до гіперболізації (перебільшення) рис характеру головного персонажа, таких як його педантичність та любов до порядку. Наприклад, його прискіпливе ставлення до правил поведінки в житловому комплексі доведене до абсурду: «Уве було начхати на те, чиї машини були припарковані на гостьовій автостоянці. Але це було питання принципу. Якщо на знаку написано «двадцять чотири голини», значить, саме стільки тобі дозволено тут лишатися. Ні на секунду більше! Що ж це буде, якщо всі почнуть паркуватися, де й коли їм заманеться? Буде хаос, чорт забирай» (Бакман, 2024: 16). Постійні перевірки території житлового комплексу та сварки з сусідами через дрібні порушення правил паркування або викидання сміття є гіперболізованими проявами його характеру.

Насправді Ф. Бакман вдається до абсолютної гіперболізації всього у творі: рис характеру головного героя, як зазначалось вище, драматизації дрібниць, часто звичайні ситуації життя Уве описано аж надто епічно, наприклад, спроба Уве навчити сусідку водити машину описується як справжня битва, сповнена небезпек та випробувань: «Я не прошу вас робити операцію на мозку. Я прошу вас вести машину. Є акселератор, гальмо і зчеплення. Найбільші кретини в історії людства розібралися в тому, як воно працює. Розберетеся і ви. Бо ви не повна кретинка!» (Бакман, 2024: 253).

Гіперболізовані емоції Уве, його душевні переживання викликають у читача сміх крізь сльози. Таким чином Бакман, майстерно послуговуючись гіперболою, створює яскравий та запам'ятовуваний образ головного героя, підкреслюючи його буркотливість, педантичність та емоційність, але ці риси викликають лише щиру симпатію у читачів і аж ніяк не осуд чи несприйняття героя.

Тісно переплітається у творі з іронією та гіперболізацією гротеск. Хоч і не в класичному його розумінні як поєднання фантастичного та реального, це не гротеск «чистої води», а скоріше як загострення, перебільшення певних рис характеру, ситуацій та елементів повсякденності до абсурдного рівня, що створює комічний та водночас дещо дивний, але людяний ефект.

У романі Уве постійно намагається покінчити життя самогубством, але завжди в останній момент наштовхується на несподівані перешкоди, що надає цій ситуації саме гротескного характеру. Цей гротеск не позбавлений трагізму, оскільки підкреслює глибоку самотність та відчай героя.

Сам Уве є абсолютно гротескною фігурою. Він буквально живе за своїм власним кодексом, який часто суперечить загальноприйнятим нормам. Історія про втрату коханої людини та самотність подається з великою дозою гумору та іронії, що створює гротескний ефект. Смерть Соні, безумовно, трагічна подія, але спогади про неї часто супроводжуються комічними епізодами з їхнього спільного життя, що пом'якшує трагізм та надає історії особливого шарму.

Трагічна складова роману пов'язана з темами втрати, самотності, відчуження, екзистенції, суїцидальних настроїв.

Смерть дружини Соні є центральною трагедією в житті Уве. Втрата коханої людини руйнує його світ і призводить до глибокої депресії. Уве відчуває себе відчуженим від сучасного суспільства, з його новими технологіями та зміненими цінностями. Він не розуміє цього світу і не знаходить в ньому свого місця. Спогади про Соню, її любов та підтримку, постійно переслідують Уве, підкреслюючи глибину його втрати: «Якось це дико – цілими днями никати по хаті, коли тебе там немає. Це не життя. Ось що я хочу сказати» (Бакман, 2024: 35); «Він був людиною чорного і білого. А вона була кольором. Усіма кольорами його життя» (Бакман; 2024: 48).

Уве розчарований у сучасному світі, який, на його думку, втратив свої моральні орієнтири. Він бачить навколо себе байдужість, егоїзм, бюрократію та безвідповідальність. Це породжує в ньому відчуття песимізму та розчарування. Він настільки зневірений у житті, що бачить смерть єдиним виходом. Однак, парадоксальним чином, саме ці спроби повертають його до життя, змушуючи знову взаємодіяти з людьми та знаходити новий сенс.

Трагічна складова роману не затьмарює його оптимістичний посил про важливість людських стосунків, доброти та співчуття. Вона радше підкреслює цінність життя та важливість кожного моменту. Трагізм у романі «Чоловік на ім'я Уве» не є самоціллю, а служить для глибшого розкриття характеру головного героя та посилення емоційного впливу на читача.

Висновки. Загалом, дослідження творчості Фредеріка Бакмана є важливим та актуальним для літературознавців, зокрема в Україні, оскільки дозволяє дослідити важливі соціальні та психологічні проблеми, проаналізувати художню майстерність автора та зрозуміти його місце в сучасному літературному процесі. Роман «Чоловік на ім'я Уве» є яскравим прикладом майстерного поєднання комічного та трагічного. Автор використовує різноманітні художні засоби для створення цих ефектів, що дозволяє йому досягти сильного емоційного впливу на читача. Поєднання комічного та трагічного не лише збагачує жанрову палітру твору, але й сприяє глибшому розкриттю психологічних проблем головного героя, таких як втрата, самотність та відчуження. Роман залишає по собі сильне враження та змушує задуматися над важливими питаннями людського життя.

Таким чином, роман «Чоловік на ім'я Уве» можна охарактеризувати як сучасний трагікомічний роман з елементами соціальної та психологічної драми. Важливо розуміти, що чітка жанрова класифікація не завжди можлива та необхідна, адже багато сучасних творів є міжжанровими, що лише збагачує літературний процес.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бакман Ф. Чоловік на ім'я Уве / пер. з англ. Ольги Захарченко. – Київ : Книголав, 2024. 352 с.
2. Іванишин М. Соціальний вимір образу літньої людини в романах Ф. Бакмана в аксіології сьогодення. *Актуальні питання гуманітарних наук.* 2023. Вип. 60. Т. 2. С. 136–141.
3. Кузьмич О. Мовні засоби творення комічного в українській прозі кінця XX – початку XXI століття : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Луцьк, 2015. 20 с.
4. Медведчук О. Еволюція засобів творення сатири та іронії у творчості М. Кропивницького та Ю. Винничука (на матеріалі твору М. Кропивницького «По ревізії» та роману Ю. Винничука «Мальва Ланда»). *Науково-теоретичний збірник «Літературознавчі студії».* 2021. Вип.60. С. 112–123.
5. Монастирська Х. Засоби творення комічного в творах української та англійської художньої літератури (алегорійні пропріальні номінації). *Науковий журнал Львівського державного університету безпеки життєдіяльності «Львівський філологічний часопис»*. 2018. С. 170–174.
6. Самохіна В. Комічне у постмодерністських художніх текстах XX–XXI ст. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Сер. : Філологічні науки.* 2015. Вип. 7. С. 248–255.
7. Семків Р. Теорії комічного в контексті постколоніальних студій (А. Бергсон, М. Бахтін, В. Пропп). *Від смішного до великого: феномен комічного в літературі та культурі* : зб. матеріалів наук. конф., м. Бердянськ, 28–29 вересня 2017 р. Бердянськ, 2017. С. 120–124.

REFERENCES

1. Backman F. (2024) Cholovik na imia Uve [A Man Called Ove]. (O. Zakharchenko, Trans). Kyiv: Knyhola. [in Ukrainian].
2. Ivanyshyn M. (2023) Sotsialnyi vymir obrazu litnoi liudyny v romanakh F. Bakmana v aksiolohii sohodennia [The social dimension of the image of the elderly in F. Bachmann's novels in the axiology of the present]. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk – Current Issues of Humanitarian Sciences,* 60, vol. 2, pp. 136–141. [in Ukrainian].
3. Kuzmych O. (2015) Movni zasoby tvorennia komichnoho v ukrainskii prozi kintsia XX – pochatku XXI stolittia [Linguistic means of creating the comic in Ukrainian prose of the late XX – early XXI centuries] : avtoref. dys. ... kand. filol. nauk : 10.02.01. Lutsk, 20 p. [in Ukrainian].
4. Medvedchuk O. (2021) Evoliutsiia zasobiv tvorennia satyry ta ironii u tvorchosti M. Kropyvnytskoho ta Yu. Vynnychuka (na materiali tvoru M. Kropyvnytskoho «Po revizii» ta romanu Yu. Vynnychuka «Malva Landa») [The evolution of means of creating satire and irony in the works of M. Kropyvnytskyi and Yu. Vynnychuk (based on the work of M. Kropyvnytskyi «On revision» and Y. Vynnychuk's novel «Malva Landa»]. *Naukovo-teoretychnyi zbirnyk «Literaturoznavchi studii,* 60. pp. 112–123 [in Ukrainian].
5. Monastyrska Kh. (2018) Zasoby tvorennia komichnoho v tvorakh ukrainskoi ta anhliiskoi khudozhnoi literatury (alehoriini proprialni nominatsii) [Means of creating the comic in works of Ukrainian and English fiction (allegorical proprietary nominations)]. *Naukovyi zhurnal Lvivskoho derzhavnoho universytetu bezpeky zhyttiediialnosti «Lvivskyi filolohichnyi chasopys* pp. 170–174. [in Ukrainian].
6. Samokhina V. (2015) Komichne u postmodernistskykh khudozhnikh tekstakh XX–XXI st. [The comic in postmodern literary texts of the XX–XXI centuries]. *Naukovi zapysky Berdianskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu. Ser.: Filolohichni nauky – Scientific Notes of Berdiansk State Pedagogical University. Series: Philological sciences,* 7. pp. 248–255. [in Ukrainian].
7. Semkiv R. (2017) Teorii komichnoho v konteksti postkolonialnykh studii (A. Bergson, M. Bakhtin, V. Propp) [Theories of the comic in the context of postcolonial studies (A. Bergson, M. Bakhtin, W. Propp)]. *Vid smishnoho do velykoho: fenomen komichnoho v literaturi ta kulturi* (Berdiansk, September 28th–29th, 2017). pp. 120–124. [in Ukrainian].